

حاشا لله
يا حميد يا حميد

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

گروه علوم تربیتی

عنوان

بررسی مهم‌ترین فعالیت‌های پرورشی در نهادهای نهادینه شدن فریضه نماز از دیدگاه مدیران، مربیان
پرورشی، معلمان و دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر بیرجند

استاد راهنما

دکتر اسدا... زنگوئی

استاد مشاور

دکتر محسن آیتی

نگارش

سید محمدرضا اصغری

شهریور 1391

حق چاپ این اثر محفوظ است.

کلیه‌ی حقوق این اثر متعلق به دانشگاه بیرجند می‌باشد. این اثر نباید بدون اجازه‌ی دانشگاه
بیرجند ذخیره، ترجمه یا به صورت جداگانه منتشر شود.

استفاده از این اثر با ذکر منبع بلامانع است.

تقدیم به

ساحت مقدس مولی الموحدین امام علی (ع) اولین نماز گزار:

او که در کعبه به دنیا آمد،

ده ساله بود که به نماز ایستاد و در راه اقامه نماز و بندگی خدا شکیبایی ورزید

و سر آخر در حال نماز به شهادت رسید و در بستر شهادت فرزندان و همه

دوستانش را به نماز سفارش کرد.

سلام بر او که می گفت :

خدایا این افتخار مرا بس که بنده تو باشم

و این عزت مرا را بس که تو پروردگار من باشی.

تقدیر و تشکر

منت خدای را، عزّ و جلّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت.

هر نفسی که فرو می‌رود ممدّ حیات است و چون بر می‌آید، مفرّح ذات. پس در هر

نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکری واجب.

اکنون که به یاری خداوند متعال تدوین و نگارش این رساله به پایان رسیده است بر

خود واجب می‌دانم که از زحمات اساتید محترم جناب آقای دکتر اسدالله زنگویی که

در این مسیر مرا همواره راهنما بوده‌اند و جناب آقای دکتر محسن آیتی که با

نظرات ارزنده خود مرا یار و یاور بوده‌اند سپاسگذاری نمایم. در پایان نیز از

همسر و فرزندانم که همواره مشوق و پشتیبان من بودند کمال تشکر را دارم.

فصل اول

کلیات پژوهش

1-1 مقدمه

نماز برجسته ترین شکل و روش رویکرد به خداوند و سرود یکتاپرستی و فضیلت است که کل وجود انسان را از فروافتادن به ورطه آلودگی مصون نگه می دارد. نماز متعالی ترین شکل تعبد و بندگی بندگان است آن گونه که قرآن کریم در آیه 56 سوره ذاریات می فرماید: "خلق نکردیم جن و انس را مگر برای عبادت" و عبادت بعد از معرفت است، عبادت همانا به خدا رسیدن است. تا عبد معبود را نشناسد، به سوی او کشیده نمی شود. فساد جوامع و تباهی آن ها از گرایش آن ها به غیر خدا سرچشمه می گیرد (معین پور، 1382). در نماز انسان به خود باز می گردد و همه هستی را در وجود خود احساس می کند چنین است که انسان با ایمان وادار به ستایش پروردگار می شود» (گارودی نقل در راشدی؛ 1382، 130).

نماز برترین شکل ذکر و بندگی نمودن خداوند است آن گونه که قرآن در سوره طه آیه 14 می فرماید: «نماز را برای ذکر و یاد خداوند به پای دار». نماز، عبادتی است که در هیچ حال از عهده انسان ساقط نمی شود حتی در میدان جنگ و در شرایط اضطراری و بیماری و هنگام غرق شدن. با توجه به تأثیر نماز بر بهداشت و سلامت روح و روان و نیز کنترل رفتارهای ناشایست، امروزه بیش از هر زمان دیگری نیازمند تفکر و اندیشه درباره بهترین و مناسب ترین و موثرترین روش های پرورش و تقویت احساس مذهبی در رفتارهای خداجویانه جوانان و نوجوانان هستیم (زکی دوغان، 1385).

1-2 بیان مسئله

گسترش فرهنگ نماز و فراهم آوردن زمینه آن از اهداف و دغدغه های مهم انبیاء به ویژه پیامبر گرامی اسلام (ص)، پیشوایان معصوم (ع) و فقها تا امروز بوده است. با توجه به تأثیر نماز در شخصیت انسان، بالاخص در شخصیت سازی نوجوانان و جوانان، این مسأله اهمیت بیشتری نیز پیدا می کند. لذا فایده های سودمند فردی و اجتماعی این فریضه بزرگ ایجاب می کند که همه دست اندرکاران تعلیم و تربیت به این امر توجه داشته باشند تا در امر تربیت جوانان و نوجوانان هر چه بیشتر، به نماز و ارزش هایی که در آن نهفته است توجه شود (زکی دوغان، 1385). فعالیت های مختلفی که در مدارس راهنمایی انجام می شود، بالاخص فعالیت های تربیتی و نقش مهمی که این فعالیت ها در نهادینه کردن نماز دارد، بدان معناست که بتوانیم دانش آموزان را با دستگاه بزرگی که همه نیروهای جهان، از آن اوست آشنا کنیم، اگر کسی با این دستگاه آشنا شد و با آن ارتباط برقرار کرد، محال است که نیرویی، قدرتی، مقامی و یا هر چیز دیگری او را به خود جلب کند، مهمترین فریضه ای که به نص صریح قرآن رسیدن به این هدف را محقق می سازد نماز است. خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید "نماز را

برپا دار که نماز از کار زشت و ناپسند باز می‌دارد و قطعاً یاد خدا بالاتر است و خدا می‌داند چه می‌کنید" (قرآن کریم، سوره عنکبوت، آیه 45).

در ایران از ابتدای شکل‌گیری آموزش و پرورش راهنمایی تاکنون به شیوه‌های گوناگون در هر برهه از زمان و بنا به مقتضیات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نیازهای افراد، اهداف مختلف و متعددی برای آن در نظر گرفته شده است. در آخرین مرحله از تدوین اهداف آموزش و پرورش در مصوبه 1377/7/30 شورای عالی آموزش و پرورش، اهداف زیر به عنوان اهداف کلی آموزش و پرورش مطرح شده است: «1- اهداف اعتقادی و اخلاقی 2- اهداف علمی 3- اهداف فرهنگی، هنری 4- اهداف اجتماعی 5- اهداف زیستی 6- اهداف سیاسی 7- اهداف اقتصادی» (صافی، 1380، ص 46). در رأی صادره در ششصد و چهل و هفتمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش مورخ 1379/2/29 برای آموزش و پرورش دوره راهنمایی اهداف زیر به تفکیک مشخص گردید که عبارت‌اند از: «1- اهداف اعتقادی 2- اهداف اخلاقی 3- اهداف علمی، آموزشی 4- اهداف فرهنگی، هنری 5- اهداف اجتماعی 6- اهداف زیستی 7- اهداف سیاسی 8- اهداف اقتصادی» (عطافر، 1382، ص 85). و به دنبال آن مصوبه‌ی شورای عالی آموزش و پرورش (مصوبه شماره 649 مورخ 79/3/26) برای تهیه طرح جامع تربیت است که بر اساس مفاد آن مقوله‌ی پرورش باید در کلیه بخش‌های آموزش و پرورش اعم از ساختار، برنامه‌ها و روش‌ها لحاظ شود (کریمی، 1381 ص 78).

پژوهش در مورد تحقق این اهداف همواره مورد نظر پژوهشگران بوده است. سبحانی‌نژاد (1372) به بررسی «عوامل مؤثر در افزایش رغبت دانش‌آموزان پسر دبیرستان‌های شهر اصفهان نسبت به برنامه‌های امور تربیتی (از جمله نماز) از دیدگاه دانش‌آموزان» پرداخت. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که در اولویت‌بندی عوامل مؤثر، دانش‌آموزان به ترتیب به خصوصیات عاملان اجرایی، نوع و محتوای برنامه‌های تربیتی، روش‌ها یا شیوه‌های تربیتی، توجه به نیازهای فردی و موقعیت‌های محیطی اشاره کرده، همچنین نتایج نشان داده که استفاده از نظر دانش‌آموزان، مطلع ساختن آن‌ها از اهداف برنامه‌ها، توسعه کتابخانه‌های مدارس، همراه بودن خانواده با اهداف تربیتی مدرسه و کمک به رشد روح اعتماد به نفس در دانش‌آموزان، در گرایش مثبت آن‌ها به برنامه‌های تربیتی مؤثر است. لازم به تذکر است که هر 5 دسته عوامل مؤثر در افزایش رغبت فراگیران به برنامه‌های تربیتی را می‌توان جزء عوامل درون آموزشی در نظر گرفت.

در پژوهش حاضر محقق سعی دارد که مهمترین فعالیت‌های تربیتی به کار گرفته شده در مدارس راهنمایی را از دیدگاه مدیران، مربیان پرورشی، معلمان و دانش‌آموزان در پای‌بندی به فریضه نماز را مورد بررسی قرار دهد. توجه به انجام صحیح فعالیت‌های متنوع پرورشی در مدارس، بالاخص دوره راهنمایی که هدف تحقیق است ارتباط بسیار زیادی با پای‌بندی دانش‌آموزان به ادای فریضه نماز خواهد داشت. با توجه به مطالب ذکر شده، مساله اصلی تحقیق این است که آیا فعالیت‌های پرورشی که هم‌اکنون مدیران، مربیان پرورشی و معلمان در مدارس راهنمایی ما به کار می‌گیرند تأثیری در نهادینه شدن فریضه نماز دارد؟

3-1 اهمیت و ضرورت پژوهش

بررسی فعالیت‌های فوق برنامه و پرورشی که یکی از اساسی‌ترین این فعالیت‌ها، نهادینه شدن فرهنگ نماز است نشان‌گر این حقیقت است که آن‌ها در زندگی همه دانش‌آموزان به ویژه نوجوانان ارزش مثبت دارد (شعاری‌نژاد، 1379). «از آنجایی که نماز شکوهمندترین نیایش‌ها، بزرگ‌ترین عبادت خدا و فلسفه بودن انسان و نیز زمزمه موجودی ناچیز و ناتوان در برابر قدرت مطلق است، هنگامی که انسان در مسیر دریافت‌های روحانی قرار گرفته و تقاضای قدم نهادن به درجات عالی‌ه انسانی را از مبدأ آفرینش می‌نماید، روح پیوند مداوم خلق با خالق که معجزه‌ی هستی را پدید آورده است، عامل دریافت تکامل و تعالی و برتر اندیشی و جهان‌بینی از خدای اندیشه آفرین و رمز عزت‌خواهی و عظمت‌طلبی از پروردگار عزیز و عظیم و تقویت پیکره‌ی شخصیت الهی انسان و پروریدن آن است» (سادتی و جوادی، 1376).

نهادینه شدن فرهنگ نماز یعنی تبدیل آن به مجموعه‌ای از نقش‌ها و هنجارها که جامعه از آن حمایت می‌کند. فرهنگ فقط از طریق تعامل افراد در اجتماع حفظ نمی‌گردد بلکه از طریق نهادینه شدن در نظام اجتماعی تداوم پیدا می‌کند نهادینه کردن آموزش‌های اولیه و ایجاد احساس نیاز به درگاه خداوند در مرحله اول بر عهده والدین و در مرحله بعدی به عهده "مدرسه" می‌باشد (رجب‌زاده، 1376). زمانی که مسئولین محیط آموزشی، بدون آگاهی و شناخت از ویژگی‌های درونی نوجوانان، به نهادینه شدن نماز در مدرسه امید دارند، تا بهانه‌ای برای گزارش به مدیران داشته باشند، تردیدی نمی‌توان داشت که میزان وازدگی و بی‌زاری و گریز و انفعال در دانش‌آموزان چنان افزایش خواهد یافت که سال‌های پیاپی باید کارشناسان و علمای اسلامی با به-کارگیری راه‌کارهای علمی تحقیق شده، بکوشند تا این‌گونه نقش‌های منفی، را در نوجوانان خنثی سازند (سادتی و جوادی، 1376). با توجه به مطالب ذکر شده، اهمیت پژوهش حاضر از این جهت است که یافته‌های آن می-تواند ما را از میزان رابطه فعالیت‌های پرورشی با نهادینه کردن فریضه نماز از دیدگاه مدیران، مربیان پرورشی، معلمان و دانش‌آموزان مطلع کنند و در برنامه‌ریزی‌های تربیتی و پرورشی، مدنظر مسئولین نظام آموزش و پرورش و کارگزاران فرهنگی و خانواده‌ها قرا گیرد و از آن استفاده شود.

4-1 گزاره‌های پژوهش

1-4-1 هدف پژوهش

1- شناسایی و سنجش مهم‌ترین فعالیت‌های پرورشی که باعث نهادینه شدن فریضه‌ی نماز می شود از دیدگاه مدیران، مربیان پرورشی، معلمان و دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر بیرجند.

1-4-2 سؤالات پژوهش

- 1- مهم‌ترین فعالیت‌های پرورشی مدرسه جهت نهادینه کردن نماز از دیدگاه مدیران، معلمان مربیان پرورشی، کدام‌اند؟
- 2- مهم‌ترین فعالیت‌های پرورشی مدرسه جهت نهادینه کردن نماز از دیدگاه دانش‌آموزان، کدام‌اند؟
- 3- آیا بین دیدگاه معلمان، مدیران و مربیان پرورشی، در مورد مهم‌ترین فعالیت‌های پرورشی در مورد نهادینه شدن فرهنگ نماز تفاوتی مشاهده می‌شود؟
- 4- آیا بین دیدگاه دانش‌آموزان (دختر و پسر)، در مورد مهم‌ترین فعالیت‌های پرورشی در مورد نهادینه شدن فرهنگ نماز تفاوتی مشاهده می‌شود؟

1-5-5 تعریف مفاهیم اساسی

1-5-1 تعریف نظری

فعالیت پرورشی: به مجموعه فعالیت‌های سازمان یافته‌ای که به منظور تعمیق یادگیری، نهادینه کردن ارزش‌های دینی و ملی، کشف رشد و شکوفایی استعدادها، پاسخگویی به نیازها و خواسته‌های بومی و محلی ایجاد زمینه مشارکت فعال، تمرین آموخته‌ها و کسب مهارت‌های اساسی دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی در داخل و خارج مدرسه، اعم از ساعات رسمی و غیر رسمی انجام می‌گیرد «فعالیت‌های پرورشی و فوق برنامه» گفته می‌شود (شعاری‌نژاد، 1379؛ ص 57).

نماز: «نماز» همان عبادتی است که با کیفیت و آداب خاص در مواقع معین برگزار می‌شود. عملی است عبادی که روح آن ارتباط با خدا و یاد و تسبیح اوست، نیایش و ستایشی است که با کیفیت و حالاتی خاص از روی خضوع و خشوع که در ادیان مختلف انجام می‌شود (راشدی، 1385؛ ص 55).

نهادینه کردن نماز: نهادینه کردن نماز یعنی تبدیل آن به مجموعه‌ای از نقش‌ها و هنجارها که جامعه از آن حمایت می‌کند (رجب‌زاده، 1376).

1-5-2 تعریف عملیاتی

مهم‌ترین فعالیت‌های پرورشی در ارتباط با نهادینه شدن نماز: عبارت بود از نمره‌ای که دانش‌آموزان و مدیران و مربیان پرورشی و معلمان در پرسش‌نامه 24 سؤالی و 35 سؤالی محقق ساخته‌ی مهم‌ترین فعالیت‌های پرورشی در نهادینه شدن فریضه نماز (مخصوص همکاران و دانش‌آموزان) به هر یک از فعالیت‌ها اختصاص دادند. **نهادینه کردن نماز:** رفتارهایی که از دانش‌آموزان، مدیران، مربیان پرورشی و معلمان برای انجام فریضه نماز در مدارس راهنمایی مورد انتظار است.

فصل دوم

پیشینه و مبانی نظری

پژوهش

2-1 مقدمه

سپاس خدایی را که برنامه زندگانی و آئین آسمانی به ما عطا کرد و ما را به دین خود دعوت کرد تا با این نعمت به سر منزل خشنودی‌اش ره پوییم و عبادت او را افتخار خود بدانیم. عبادت اشکال و مصادیق فراوانی دارد ولی هر عبادتی در جای خود خوب و پسندیده است، در میان همه عبادات نماز از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. نماز برترین عبادت‌ها و افضل آن‌هاست. بنابراین نماز یکی از ارکان و بلکه اصلی‌ترین رکن، بعد از شناخت خدا و رسول اوست. عبودیت منهای نماز ارزش ندارد. به عبارتی دیگر اگر بنده‌ای معتقد و پایبند و عامل به همه فرامین الهی و اسلامی باشد و تک تک واجبات و مستحبات را انجام دهد ولی از نماز غفلت کند نه تنها مسلمان نخواهد بود، بلکه سایر اعمالش نیز بی‌فایده خواهد بود. نماز ذکر و یاد خداست؛ خداوند در قرآن می‌فرماید: «نماز را برای ذکر و یاد خداوند به پای دار». نماز، عبادتی است که در هیچ حال از عهده انسان ساقط نمی‌شود حتی در میدان جنگ و در شرایط اضطراری و بیماری و هنگام غرق شدن. شاید به همین دلیل است که نماز امری بسیار بزرگ است مگر، برای خداپرستان که مشتاق نمازاند، لذا نماز برای منافقان تلخ و سنگین است. با توجه به تأثیر نماز و سلامت روح و روان و نیز کنترل رفتارهای ناشایست امروزه بیش از هر زمان دیگری نیازمند تفکر و اندیشه درباره بهترین و مناسب‌ترین و موثرترین روش‌های پرورش و تقویت احساس مذهبی در رفتارهای خداجویانه جوانان و نوجوانان هستیم (زکی‌دوغان، 1385).

2-2 سابقه تاریخی نماز

قدیمی‌ترین عبادتی که در تمامی ادیان سابقه حضور دارد نماز است. اینک به بررسی نمونه‌هایی از آن که در روایات به آن اشاره شده است می‌پردازیم:

نماز حضرت آدم (ع): از صحف حضرت ادریس نقل شده که در نخستین روز اقامت حضرت آدم و حضرت حوا در زمین، خداوند نماز عصر و مغرب و عشاء را که مجموعاً پنجاه رکعت بود به حضرت آدم واجب کرد (بحار الانوار، جلد 11: 383).

نماز حضرت شیث (ع): وقتی حضرت آدم وفات یافت شیث او را غسل داد و بر وی نماز خواند (علامه مجلسی، بحار الانوار جلد 11: 280).

نماز حضرت ادریس (ع): در روایتی از امام صادق (ع) به یکی از یاران خود سفارش می‌فرمایند: «وقتی به مسجد کوفه شرفیاب شدی به مسجد سهله نیز برو و در آنجا نماز بخوان و از خدا طلب حاجت کن، زیرا مسجد سهله خانه حضرت ادریس است که در آن خیاطی می‌کرد و نماز می‌خواند» (علامه مجلسی، بحار الانوار جلد 11: 333).

نماز حضرت ابراهیم (ع): حضرت ابراهیم، آنگاه که همسر و فرزند خود را در کنار کعبه گذاشت دست به دعا برداشت و به خدای متعال چنین گفت: «خدایا من خاندان خود را در سرزمینی غیر حاصل‌خیز در کنار خانه‌ات ترک نمودم تا نماز به‌پا دارند، پس دل‌های مردم را در گرو آن‌ها قرار ده» (سوره مریم آیه 54).

نماز حضرت اسماعیل (ع): قرآن کریم حضرت اسماعیل را از این جهت می‌ستاید که او خاندان خود را به نماز توصیه می‌فرمود (سوره انبیاء آیه 73).

نماز حضرت موسی (ع): وقتی حضرت به کوه طور آمد و پیام رسالت را دریافت داشت و مأمور به بیرون آوردن کفش و رعایت احترام آن مکان مقدس گردید خداوند متعال به او فرمود من خدای یکتایم پس مرا عبادت کن و نماز را بپا دار (سوره لقمان آیه 17).

نماز حضرت لقمان (ع): حضرت لقمان ضمن وصایای حکیمانه خود به فرزندش چنین می‌فرماید: ای فرزندم نماز را بپا دار (قرآن کریم، سوره لقمان آیه 17).

نماز حضرت عیسی (ع): آنگاه که در میان گهواره به امر خداوند، سخن آغاز کرد خود را این‌گونه معرفی کرد «من بنده خدا هستم که کتاب آسمانی را بر من نازل کرد و مرا پیامبر قرار داد و هر جا که باشم مرا مایه برکت قرار داد و به نماز و زکات تا وقتی جان در بدن دارم توصیه نمود (سوره مریم آیه 29).

نماز حضرت ایوب (ع): وقتی خداوند روحیه بندگی و سپاس‌گذاری حضرت را ستود شیطان حسادت کرد و گفت: «خدایا اموال او را از وی بسستان و ببین آیا باز هم چنین روحیه‌ای خواهد داشت یا خیر؟» خداوند شیطان را مسلط بر اموال او قرار داد و شیطان هم احشام ایوب را نابود کرد بعد در لباسی چوپان نزد حضرت ایوب آمد دید ایوب به نماز ایستاده است پس از نماز به او گفت آیا می‌دانی خدایی که تو برای او عبادت می‌کنی با شترهای تو چه کرد؟ حضرت فرمود: «مال من نبود، مال خود او بود و به عاریه داده بود و او صاحب اختیار است که او هر وقت بخواهد بستاند» (علامه مجلسی، بحار الانوار، ج 12:358).

نماز حضرت خضر (ع): علی ابن ابراهیم گوید: پدرم در یکی از سفرهای خود در مسجد کوفه حضرت خضر را زیارت کرد که در جای جای مسجد نماز می‌خواند» (علامه مجلسی، بحار الانوار، ج 13:330).

در مورد سابقه تاریخی نماز در روایتی چنین می‌خوانیم: «هی آخر وصایا الانبیاء» (وسایل الشیعه ج 3 ص 206) از این روایت می‌توان استفاده کرد که تمام یکصد و بیست و چهار هزار پیامبر با نماز مأنوس و سفارش کننده به آن بوده‌اند. نماز، نخستین عبادتی بود که بر بندگان واجب شد. خداوند در سوره بقره در توصیف اهل تقوا می‌فرماید: همانا آنان کسانی هستند که به غیب ایمان دارند، و نماز را بپا می‌دارند این آیه می‌رساند که پس از وجوب اعتقاد به خدا و معاد و وحی و نبوت نخستین چیزی که مطرح است و مهم است نماز است و بنابراین هیچ عبادتی را بیش از آن واجب نکرده‌اند. پیامبر گرامی اسلام می‌فرمایند: «نخستین پرستشی که بر بندگان واجب شد نماز است و آخرین عملی هم که به هنگام مردن بماند نماز است و اولین چیزی که در روز قیامت از آن بپرسند نماز است. پس هر کسی به خوبی جواب گوید و پاسخش را بپذیرد، در حسابرسی‌های پس از نمازش آسان گیرند و آن کس که پاسخ نیکو ندهد در اعمال دیگرش به سختی حساب کشند». و همچنین فرمودند:

«نخستین چیزی که بر امتم خداوند واجب کرد پنج نماز است و نخستین چیزی که از اعمالشان بالا برده شود، پنج نماز است. نخستین چیزی که از آن سوال شود پنج نماز است». پس از این روایت بدست می‌آید که پیش

از نماز هیچ عملی پا به عرصه تشریح و وجوب ننهاده است. (علاء الدین الهندی کنز الاعمال، نقل در احمدپناهی، 1385).

2-3 معنای نماز

صلوه که ترجمه لغت آن به فارسی، نماز است دارای دو مفهوم لغوی و اصطلاحی است که اطلاع از آن خالی از فایده نیست.

معنای لغوی: صلوه در لغت به معنی پیوند، ارتباط، دعا و درخواست است. و هم دعای بنده به سوی خدا، رحمت و بخشایش خداوند را هم صلوه می‌خوانند که جمع آن صلوات است. بیشتر اهل لغت آن را به معنای دعا، تبریک و تمجید گرفته‌اند. همچنین به معنای توجه تزکیه، رحمت و نعمت هم آمده است و در آن به غیر از دعا، رحمت و برکت معنای تعظیم هم نهفته است. راغب اصفهانی در کتب المفردات می‌گوید: «هر جا که در آن دعایی، و مدح و ثنایی باشد، معنای صلوه در آن صادق است» (شورای اقامه‌ی نماز، 1385).

معنای اصطلاحی: معنی اصطلاحی «صلوه» همان عبادتی است که با کیفیت و آداب خاص در مواقع معین برگزار می‌شود. عملی است عبادی که روح آن ارتباط با خدا و یاد و تسبیح اوست نیایش و ستایشی است که با کیفیت و حالاتی خاص از روی خضوع و خشوع در ادیان مختلف انجام می‌شود (شورای اقامه‌ی نماز، 1385).

معنای واقعی نماز

در قرآن بیش از 103 مرتبه نماز و احکام و آثار گوناگون آن مطرح شده اما معمولاً اقامه نماز، محور سخن و تأکید بوده است باید پرسید چه فرقی است بین گزاردن نماز و بپا داشتن آن، برای درک تفاوت بین این دو مفهوم استاد شهید مطهری می‌گوید: بپا داشتن نماز، آن است که حق نماز ادا شود یعنی نماز به صورت یک پیکر بی روح انجام نشود بلکه نمازی باشد که واقعاً بنده را متوجه خالق و آفریننده خویش سازد (مطهری، 1384، ص 68).

یکی از اساتید دانشگاه دمشق در کتابی که برای توجیه دانشجویان نسبت به نماز تدوین نموده در مورد اقامه نماز چنین می‌گوید: اقامه نماز یعنی اداء آن به بهترین وجه ممکن از طریق:

- 1- دقت در تحصیل طهارت، شادابی و صحت وضو، پاکی بدن، لباس و مکان نماز و پاکی آلودگی‌های اخلاق زشت به وسیله توبه و پشیمانی زیرا که وضو و نظافت ظاهری باید همراه با صفا و طهارت قلب باشد.
- 2- دقت در انجام واجبات و مستحبات نماز و اداء صحیح اذکار آن به عنوان ساختار و ارکان نماز.
- 3- مواظبت بر روح نماز (که عبارت است از اخلاص و حضور قلب) به وسیله خشوع و فروتنی و آرامش بدن در نماز. هدف از نماز خشوع قلبی است نه فقط خشوع بدنی بنابراین خداوند نمی‌پذیرد که نماز گزار به زبان بگوید «الله اکبر» ولی در قلب او چیز دیگری باشد (احمدپناهی، 1385، ص 43).

2-3-1 نماز در قرآن کریم

خداوند در قرآن کریم نماز را به ده اسم آورده است:

صلوه (سوره انفال آیه 3) «الذین یقیمون الصلوه ...» مؤمنان کسانی هستند که نماز را بپا می‌دارند. ذکر (سوره بقره آیه 239) «فاذا امنتم فاذکروا الله» پس آنگاه که ایمنی یافتید خدا را یاد کنید (نماز را بپا دارید). تسبیح (سوره روم آیه 17) «فسبحان الله حین تمسون و حین تصبحون» پس خداوند را به هنگام شام و صبح- گاهان تسبیح و ستایش گوئید. قرآن (سوره اسراء آیه 78) «فاقم الصلوه لدلوک الشمس الی غسق اللیل و قرآن الفجر...» بپا دار نماز را از زوال خورشید تا نهایت تاریکی شب و نماز صبح را. حسنات (سوره هود آیه 114) «انَّ الحسنات یدهبن السیئات...» به درستی که نیکوکاری‌های شما (نمازها) بدکاری‌های‌تان را نابود می‌سازد. قنوت (سوره آل عمران آیه 43) «یا مریم اقنتی لربک ...» ای مریم فرمان بردار پروردگارت باش. رکوع (سوره بقره آیه 43) «و ارکعو مع الراکعین» و رکوع کنیذ با رکوع کنندگان (نماز را با جماعت بخوانید) سجود (سوره آل عمران آیه 113) «آناء اللیل و هم یسجدون» در دل شب به نماز و طاعت خدا مشغول هستند. امانت (سوره احزاب آیه 72) «انَّ عرضنا الامانه...» ما امانت «نماز» را عرضه داشتیم بر آسمان‌ها و زمین. استغفار (سوره آل عمران آیه 17) «والمستغفرین بالاسحار» و استغفار کنندگان بپا دارندگان نماز در سحرگاهانند (اسرار الصلوه فرید نهانندی : 28).

2-4 اهمیت نماز

2-4-1 اهمیت نماز از دیدگاه معصومین (ع)

حضرت علی (ع) در آغاز خطبه 190 که موضوعات مهم را به اصحابش سفارش و نسبت به انجام دادن آن‌ها تأکید دارد می‌فرماید: نماز را چنان که باید برپا دارید و در حفظ و ادای آن کوشا باشید هرچه بیشتر آن را به جا آورید و به وسیله آن به خداوند تقرب جوئید زیرا خداوند در قرآن می‌فرماید نماز فریضه‌ای است که در وقت معین بر اهل ایمان واجب شده است. آیا پاسخ دوزخیان را شنیده‌اید در وقتی که طبق گفته خداوند از آن‌ها می‌پرسند چه چیز شما را در دوزخ افکند؟ می‌گویند ما از نماز گزاران نبودیم. نماز گناهان را مانند ریزش برگ درختان می‌ریزد. رسول خدا (ص)، نماز را به چشمه آب گرمی تشبیه فرمود که بر در خانه فردی باشد و شبانه روز پنج نوبت با آن شست و شو کند و در جای دیگر می‌فرماید: خداوند ایمان را واجب نمود تا آدمی را از شرک به خدا پاک کند نماز را واجب کرد تا انسان را از کبر و نخوت پاکیزه گرداند (نهج البلاغه، فیض الاسلام : 1197).

پیامبر گرامی اسلام می‌فرماید نماز از شرایع و احکام دین است موجب خشنودی پروردگار و راه و روش پیامبران است (بحار الانوار، ج 77: 127). پیامبر فرمودند: خداوند نور دیده مرا در نماز قرار داد و نماز را محبوب من گردانید همچنان که غذا را محبوب گرسنه و آب را محبوب تشنه قرار داد با این تفاوت که گرسنه هر گاه غذا بخورد سیر می‌شود و تشنه هرگاه آب بنوشد سیراب می‌شود اما من از نماز سیراب نمی‌شوم (مکارم الاخلاق، ج 2: 366). امام علی (ع): نماز موجب تقرب هر پرهیزکاری به خداست. فاطمه زهرا (س): خداوند نماز را به منظور دور کردن انسان از کبر واجب گردانید (اصول کافی، جلد 3: 267). امام باقر (ع): فرمودند نماز ستون دین است مثل آن مثل ستون خیمه است که اگر ستون محکم باشد میخ‌ها و طناب‌ها محکم می‌ماند و اگر ستون کج شود و بشکند نه میخی استوار می‌ماند و نه طنابی. (امالی طوسی: 694).

امام باقر (ع): نخستین چیزی که از بنده در باره آن سوال می‌شود نماز است اگر پذیرفته شد سایر اعمالش پذیرفته می‌شود (بحارالانوار، جلد 10: 369).

امام صادق (ع): نمازگزار را سه فایده نصیب شود هرگاه به نماز ایستد از اوج آسمان تا فرق سرش بر او نیکی فرو ریزد و از زیر پایش تا اوج آسمان فرشتگان او را در میان گیرند و فرشته‌ای ندا دهد: ای نمازگزار اگر بدانی با چه کسی راز و نیاز می‌کنی هرگز راز و نیازت را ترک نمی‌کنی (علل الشرایع: 249). امام رضا (ع): درباره علت نماز چنین فرمودند نماز اقرار به ربوبیت خداوند عز و جل است و نفی انباز از او و ایستادن در برابر خداوند جبار با خواری و مسکنت و خضوع و اعتراف به عزمت او و طلب بخشش گناهان گذشته و نهادن پیشانی بر خاک روزی پنج بار برای تعظیم خداوند نماز موجب می‌شود که بنده به یاد خدا باشد و او را فراموش نکند و به ناسپاسی و گردن‌کشی دچار نشود و خاشع و فروتن باشد و خواهان فزونی در چارچوب دین و دنیا باشد (اصول کافی، ج 3: 269).

2-5 تأثیر نماز از دیدگاه اسلام در بهداشت جسم و روان

برای این که عوامل خارجی نتوانند سلامت بدن را به هم بزنند، وسایل دفاعی گوناگونی وجود دارد که شناخته‌ترین آن‌ها گلبول‌های سفید خون است. اگر میکروبی به بدن وارد شود گلبول‌های سفید نقش مدافع به خود می‌گیرند و بیشتر اوقات پیروز می‌شوند و خطر را دفع می‌کنند و با توجه با تحقیقات زیادی که انجام گرفته است نشان داده شده که دو رویداد (خواب و پناه جویی) در روح انسان یا قوای باطنی او وجود دارد که نقش گلبول‌های سفید را در بدن ایفاء می‌کنند زمانی که انسان به سختی نیازمند چیزی باشد آن‌را در خواب می‌بیند و از دیدن آن در خواب احساس آرامش می‌کند و گاهی اثرات آن‌را در بیداری می‌تواند بباید که این نیز موجب امید و خوش بینی می‌شود.

پناه‌جوئی یا میل طبیعی انسان به دعا و نیایش نیز به لحاظ اثر آرامش بخشی خود مانند خواب‌هایی است که موجب امید و شادابی در انسان می‌شود این پناه جوئی انسان به پناه گاهی که نمی‌داند کیست و کجاست بسیار خوشایند است و او را از ناامیدی می‌رهاند و نماز پناه جستن به خداست.

اگر میل پناه جوئی در انسان به قدر کافی مجال بروز نیابد روح و روان شخص بر اثر آفات و عوامل مزاحم، چنان ناتوان و دچار اختلال می‌شود که قوای عقلانی او به حالت تعطیل در می‌آید و در صورت شدت موجب خودکشی مشود. بنابراین عملکرد پناه جوئی در روح و روان انسان درست مانند گلبول‌های سفید در جسم است (ابراهیمی دستگردی، 1385).

برخی از یافته‌های علمی درباره اثرات نماز و نیایش در بهداشت روانی فردی: این موضوع از دید علم پزشکی ثابت شده است که نماز و نیایش به واسطه آزاد سازی آندوفین‌ها موجب کاهش استرس و فشار روانی می‌شود. به تجربه ثابت شده است که تلاوت قرآن، خواندن پروردگار به اسم اعظم و اسماء حسنی و تکرار

تسبیحات که همگی ذکر خدا هستند آرام‌بخش و برطرف کننده مشکلات روانی و روحی بوده است و در کتب دینی و حدیثی ما نیز برای تسریع در رفع مشکلات چنین توصیه شده است (ابراهیمی دستگردی، 1385). بعضی از اوقات مسیحیانی که مشکل دارند پس از پایان مراسم مذهبی در کلیسا به اتاق‌های مخصوصی می‌روند و چند روزی در آنجا مشغول عبادت و راز و نیاز با خدا می‌شوند این افراد را بعد از اتمام دوره مورد بررسی قرار داده‌اند و متوجه شده‌اند که حالات روحی زیر در آن‌ها به وجود آمده است: احساس توانایی در ایجاد رابطه با خدا، احساس بهبودی خلق و خو، افزایش عزت نفس و قدرت تصمیم‌گیری درمان بیماری‌های جسمی.

سه تن از روان‌شناسان به نام کتونین، براون و مارگارید، بیماران قلبی بستری شده در بخش قلب یک بیمارستان که قرار بود در روزهای آینده جراحی قلب شوند مورد مطالعه قرار دادند و متوجه شدند که بیماران نیایش‌گر و مرتبط به خدا، استرس کمتری نسبت به بیماران دیگر دارند. از این‌رو دعا و نیایش را به‌عنوان یک مکانیزم دفاعی پذیرفته‌اند.

بنابراین اجابت، فقط ثمره و نتیجه دعای مضطر است. جک اسمیت رئیس یک کلینیک بهداشت روانی که شخصیت‌های زیادی به آن مراجعه می‌کردند به درمان از راه دعا و قدرت معجزه‌آفرین و نتایج امیدبخش دعا ایمان داشت. کارل می‌گوید: «دعا محکم‌ترین و بالاترین حلال مشکلات است». تأثیر واقعاً شگفت‌انگیز است قدرت دعا، نشانه آزاد شدن انرژی است. با دعا می‌توان روند پیری زودرس را به حالت طبیعی درآورد و نا توانی و کاهش قوا را محدود کرد یا از میان برداشت (نورمن پیل، 1992).

تأثیر نماز در پیشگیری و درمان بیماری‌های روانی و روان تنی:

نماز، نمازگزار را از اضطراب و دغدغه دور نگه می‌دارد، به او آرامش روح و روان می‌بخشد و بر اثر آرامش روانی، اعصاب، قلب و دیگر اندام‌های بدن وی به راحت و آرام می‌رسند نماز یاد خداست و یاد خدا آرام بخش قلب‌ها بوده، قلب را مطمئن می‌سازد و انواع بیماری‌هایی را که نفوس انسان‌ها به آن گرفتار است معالجه می‌کند. نماز، طاعت پروردگار است و فرمان بردن از خدا و بندگی‌اش، آزمندی را می‌زداید، روح بی‌نیازی و توکل به خدا و امید به او را در انسان زنده می‌سازد و آدمی را از تنهایی و بی‌پناهی و هراس می‌رهاند. امام علی (ع) می‌فرماند یاد خدا داروی انواع بیماری‌های روان است و در دعای کمیل به پیشگاه خدا عرضه می‌دارد ای آنکه نام او دارو، یاد او، درمان و بندگی‌اش، توانگری است بر کسی که سرمایه‌اش امید و سازوبرگش گریه است مهربانی کن. نمازگزار حقیقی، پاک نهاد و روشن روان است و روشنی ضمیر و صفای باطن خاصی که دارد، رهاورد نماز می‌باشد. استعمال عطر و بوی خوش که برای نماز سفارش شده است، یک حالت روانی مطلوب را در نمازگزار ایجاد می‌کند. نماز انسان را از معنویت سرشار می‌کند. غم را می‌زداید و قلب را از فشارهای ناشی از غصه خلاص می‌سازد، عناصر موذی روحی، با یک نماز با روح، از وجود انسان خارج می‌شود.

اساس سعادت دنیا و آخرت، آن است که از انواع بیماری‌های جسمانی، روحانی، اخلاقی و اجتماعی برکنار بمانیم و اثری که نماز در رفع این مرض‌ها و در نتیجه، تأمین سلامت همه جانبه آدمی دارد غیر قابل انکار است.

ویلیام جیمز در کتاب خود تحت عنوان «بهداشت روانی» می‌گوید: بچه‌هایی که تربیت مذهبی دارند از تخیل قوی‌تری برخوردارند. مسلماً کسانی از تفکر نیرومند برخوردارند که روحی آرام و متین داشته باشند و داشتن یک روح آرام از نتایج مستقیم اعتقاد به خدا و نیایش است. اگر بر زندگانی مخترعان، مکتشفان، فلاسفه و اندیشمندان بزرگ مروری داشته باشیم خواهیم دید که اکثر آنان از یک احساس زیبایی مذهبی برخوردار بوده‌اند. رفتار مذهبی‌ای که ناشی از آن احساس است برای ما مسلمانان که پیرو کامل‌ترین دین هستیم، به شکل نماز تجلی می‌کند. گاندی نیز در مورد تأثیر نماز در زندگی انسان این طور بیان می‌کند که: «برای میلیون‌ها نفر هندو مسلمان و مسیحی، تنها مایه تسلی و آرامش زندگی، دعا و نماز است» (دزفولی، 1385).

در نظر کارنگی، نماز و دعا وسیله غلبه بر تشویش و نگرانی است. او در کتاب «آئین زندگی» می‌نویسد: «امروز جدیدترین علم پزشکی یعنی روان پزشکی، همان چیزهایی را تعلیم می‌دهد که پیامبران تعلیم می‌دادند زیرا پزشکان روحی، دریافته‌اند که دعا و نماز و داشتن یک ایمان محکم، نگرانی، تشویش، هیجان و ترس را که موجب نیم بیشتر از بیماری‌ها و ناخوشی‌های ماست، بر طرف می‌سازد. امروز روان‌شناسان، نیز مبلغان متجدد دین‌اند و برای نجات از آتش دوزخ همین دنیا یعنی زخم معده، آنژین، دمواترین، اختلالات عصبی و جنون، گرویدن به دین را توصیه می‌کنند. با توجه به این ما فقط هنگامی که تمام درها به رویمان بسته و آخرین نیروهای مان تمام می‌شود متوجه خدا می‌شویم ولی چرا تا آن موقع صبر کنیم، چرا هر روز تجدید قوا نکنیم؟ من هرگاه به نماز و نیایش می‌پردازم حس می‌کنم که اعصابم آرامش گرفته و در سکون ثبات بی نظیری فرو رفته است» (افروز، 1380).

کسانی که پیوسته با حضور قلب، نماز می‌خوانند و در نمازهای خود به منبع قدرت و منشأ رحمت توجه دارند و روح خود را به او مرتبط می‌سازند، قدرت روح و روح توکل خود را بالا می‌برند. در برابر سختی‌ها و ناملایمات صبور و مقاوم و به هنگام برخوردار از خیرات، دست و دل باز و بخشنده می‌باشند.

فلانک لابخ می‌نویسد: «وقتی ما زانو می‌زنیم همه چیز ما را تهدید می‌کند ولی وقتی بلند می‌شویم دور و نزدیک با زمینه روشن و واضح در برابر ما نمودار می‌شود. هنگام زانو زدن چه قدر ضعیف هستیم و هنگام برخاستن چقدر پر انرژی و نیرومند پس چرا ما چنین سستی به خود و دیگران روا می‌داریم چرا پیوسته نیرومند نباشیم، گاهی دچار غم می‌شویم و ناتوان، ترسو و مضطرب و رنجیده می‌شویم در صورتی که دعا و نیایش با ماست و شادی و نیرو و شهامت نزد خداست» هانری لینک نیز در مورد آثاری که دین‌داری و نماز می‌تواند در شخصیت انسان داشته باشد، می‌گوید: در نتیجه تحقیقات طولانی و اجرای آزمایش‌های روانی بر روی افراد مختلف به این موضوع پی‌برده‌ام کسی که با دین سر و کار داشته باشد و به عبادت بپردازد، آن‌چنان شخصیت قوی و نیرومندی پیدا می‌کند که هیچ وقت یک نفر بی‌دین نمی‌تواند چنین شخصیتی پیدا کند.

همچنین سیریل برت عقیده دارد: «ما به وسیله نیایش می‌توانیم وادار شویم که در شرایط عادی یارای وصل به آن را نداریم» (ابراهیمی دستگردی، 1385).

برای برخورد قاطع با فشار روحی، دانشمندان و پژوهشگران شرق دنیا به این نتیجه رسیده‌اند که نرمش و تمرین‌های خود آرامی توأم با تمرکز فکری، فشار روحی را کاهش می‌دهد و برای بسیاری از بیماری‌های روانی موثر است. این روش‌های خود آرامی در آمریکا توسط دکتر نبسون، روش (TM) نامیده شده است. روش‌های سیدا و یوگا از دیگر روش‌های درمان روان تنی هستند. اما کامل‌ترین و بهترین روش خود آرامی همانا بر پایه اقامه ی نماز و نیایش با خداوند بزرگ است، زیرا در نماز، انسان با کسی حرف می‌زند که خالق همه هستی است. «الا بذكر الله تطمئن القلوب» (سوره رعد آیه 28).

والتر رکوفمان معتقد است: «هنگام نیایش چنان محبت اخلاقی در ما ایجاد می‌شود که با هیچ حالت عادی میسر نیست». این نیایش سکوت تاریک وهم را می‌شکند و فضای گسترده بر ما می‌گشاید آنچه در دل به صورت غنچه‌های ناشکفته وجود دارد، به یک باره همچون گل خندانی باز شکفته می‌شود.

شاید کم‌ترین اثر مثبت نماز در انسان همین است که ملالت، اندوه و یا پلیدی را دل و جان باقی نمی‌گذارد و به انسان طهارت ضمیر و نشاط روحی می‌بخشد و چون روح انسان عاری از گناه باشد، جسم نیز قوی شده و بر بیماری‌های جسم و مشکلات روح پیروز می‌شود (رهايي، 1385).

مرحوم دکتر علی شریعتی نیز درباره مطلق نیایش می‌گوید: «اگر هیچ زبانی از ارزش نیایش سخن نمی‌گفت جز کلمات که صحیفه سجاده را ساخته‌اند و آثار آن را هیچ جا نمی‌توانستیم یافت جز در روحی که کلمات صحیفه را ساخته است، کافی بود که هر انسان آگاهی، نیایش را یکی از نیرومندترین عوامل تلطیف و تکامل روح و عاطفه نوع انسان در تاریخ بشناسد و آن را در تربیت معنوی جامعه بشری دستی اعجازگر ببیند، درسی که یک روح وحشی و سخت، همان اندازه به آن محتاج است که روح اهلی و نرم، روحی که هم معنی دوست داشتن را می‌فهمد و هم زیبایی اشک را هم می‌جنگد و هم می‌داند که سر بر زانوی مهربان «او» نهادن و در زیر دست‌های نوازش‌گرس، به لذت تسلیم، رام بودن از شکوه آدمی نمی‌کاهد (ابراهیمی دستگردی، 1385).

بنابراین با توجه به مطالبی که در مورد آثار نماز بیان شد و همچنین تأثیری که این فریضه الهی می‌تواند بر روح و روان انسان داشته باشد. بر مریبان و مسئولان نظام آموزشی و مدرسه لازم است که جهت نهادینه کردن نماز در دانش‌آموزان به یک سری نکات و اصول توجه نمایند و آن را به والدین دانش‌آموزان نیز گوشزد کنند تا این امر مهم با موفقیت به انجام رسد. از جمله این اصول می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

در آموزش نماز و احکام مربوط به آن خانواده‌ها از مجبور کردن جوانان و نوجوانان به واجبات اکتفا و از انجام مستحبات پرهیز کنند. در آموزش و ایجاد رفتار و برپا داشتن نماز و احکام آن ویژگی‌های رشد فرزندان در نظر گرفته شود تا مفاهیم نماز برای جوانان شاق، سخت جلوه نکند. در معرفی نماز به معاد، توحید و ... ویژگی‌های مثبت مظاهر رحمت بیان شود. مثلاً به جای اینکه بگویند نماز خواندن باعث می‌شود به دوزخ بروید بگویند نماز خواندن باعث شادی می‌شود، همچنین از کلماتی که بار عاطفی دارند و آمرانه هستند پرهیز کنند و به جای آن از کلمات مثبت انرژی‌بخش و مؤدبانه استفاده کنند.

در آموزش نماز و احکام مربوط به آن به فرزندان با عجله، اشتباهات آن‌ها را مرتکب نشوید اجازه دهید تا با راهنمایی شما فرزندان خود به اشتباهاتش پی‌ببرد. جهت ایجاد علاقه و روحیه پرسش‌گری فرزند خود را به محیط‌های مرتبط با نماز ببرید. محیط منزل را از محرکات دیداری، و شنیداری مربوط به نماز پر کنید مثلاً سجاده، مهر و جانماز را در معرض دید کودکان قرار دهید. موقع اذان صدای رادیو و تلویزیون را بلند کنید و در حضور فرزندان وضو بگیرید. والدین در حضور فرزندان نماز اقامه کنند، ذکرهای نماز را شمرده قرائت کنند. هنگامه اقامه نماز فرزندان را تشویق کنید و از واژه‌های مثبت جهت تشویق استفاده کنید. والدین نماز را با لباس زیبا و چهره شاد و عطر زده و مرتب بپا دارند. در هنگامه اقامه نماز فرزندان، و سایر اعضای خانواده از مشاجرات خانوادگی، داد و فریادها و حرکات تند و خشن پرهیز کنید. والدین نباید از تنبیه بدنی و روش‌های قهرآمیز جهت تشویق کودکان به نماز استفاده کنند. والدین باید خود نماز را صحیح و به موقع اقامه کنند و در انجام واجبات پیش قدم باشند (مهرمحمدی، 1385).

2-6 تعریف فعالیت پرورشی

معلمین ما در کنار فعالیت آموزشی، فعالیت تربیتی را هم به عهده دارند. منظور از فعالیت پرورشی آن نوع فعالیتی است که تمام استعدادهای افراد در زمینه‌های گوناگون به شکل موزون و هماهنگ شکوفا شود. (فقیرپور، مقصود، 1389). در تعریف دیگر نیز به مجموعه فعالیت‌های سازمان یافته‌ای که به منظور تعمیق یادگیری، نهادینه کردن ارزش‌های دینی و ملی، کشف رشد و شکوفایی استعدادها، پاسخ‌گویی به نیازها و خواسته‌های بومی و محلی ایجاد زمینه مشارکت فعال، تمرین آموخته‌ها و کسب مهارت‌های اساسی دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی در داخل و خارج مدرسه اعم از ساعات رسمی و غیر رسمی انجام می‌گیرد فعالیت‌های پرورشی گفته می‌شود (دفتر برنامه ریزی امور فرهنگ، 1384). همچنین شامل فعالیت‌های مربوط به قرآن و معارف اسلامی، مراسم آغازین، اردو و بازدید و گردش‌های علمی، شوراها، تشکل‌ها و انجمن‌های دانش‌آموزی، مراسم، مناسبت‌ها و ایام ... ها، تعاونی‌های آموزشگاهی، نشست‌ها و مجامع بحث و گفت‌وگو، راهنمایی و مشاوره، مهارت‌های زندگی، پژوهش و کتاب‌خوانی، نماز جماعت و نیایش، کلاس‌های تقویتی و کارگاه‌های آموزشی، فعالیت‌های ادبی، هنری، جشنواره‌ها، مسابقات و طرح‌های تربیتی جزو فعالیت‌های رسمی پرورشی می‌باشند (دفتر برنامه ریزی امور فرهنگ، 1384).

2-7 اهداف و ارزش‌های فعالیت‌های پرورشی

هدف اساسی همه فعالیت‌های تربیتی مدرسه، این است که انگیزه‌ها و محرک‌های لازم برای ادامه رشد و تکامل طبیعی و سالم دانش‌آموزان را ایجاد کند و امکان کسب معرفت و مهارت‌های ضروری و ارزش‌های مطلوب برای بهره‌مندی از زندگی مطلوب را فراهم آورد، به همین سبب دنیای نو مستلزم تربیت نو است. برای رسیدن به هدف مذکور می‌توان دو راه را پیش گرفت (شعاری نژاد، 1379):